

**ADMINISTRIRANJE ISLAMSKIH PITANJA U SEKULARNOJ
DRŽAVI: ISKUSTVA JUGOISTOČNE EVROPE
SARAJEVO, (17. - 19. APRIL 2009.)**

INTEGRACIJA I SIGURNOSNE PERSPEKTIVE ADMINISTRIRANJA ISLAMSKIH PITANJA U SEKULARNIM DRŽAVAMA: SLUČAJ BOSNE I HERCEGOVINE

Juan Carlos ANTUNEZ*

Sažetak

Više od 500 godina bosanskimuslimani su održali hanefijsku tradiciju, prateći umjereni i islam bez predrasuda, tolerantan prema drugim zajednicama i kompatibilan sa zapadnim vrijednostima. Ponovni procvat Islama, koji je počeo sa završetkom Titovog sekularnog perioda, prošao je kroz radikalne promjene od početka rata u aprilu 1992. govori se je da se nekoliko stotina mudžahidina pridružilo i borilo zajedno sa Bošnjacima tokom rata u Bosni i Hercegovini u periodu 1992-1995 godine. Veoma religiozni i motivirani, neki strani borci su sa sobom donijeli specifično razumjevanje Islama i pokušavali su da indoktriniraju te ideje u umove Bošnjaka, imajući mogućnost da slobodno propovjedaju i šire propagandu. Tako su se selefijske ideje po prvi put pojavile u širim razmjerima. Ovaj tuđi način vjerovanja je bilo potpuno drugačije od umjerene i tradicionalne verzije Islama u Bosni i Hercegovini.

Bosna i Hercegovina je tokom 90-tih bila u jedinstvenoj situaciji: na snazi su bile političke i mobilne strukture za širenje drugačije interpretacije Islama. Uprkos tome, nedostajala im je kulturološka okosnica oko koje bi mobilizirali podršku društva. Niti su imali kontekst u kojem bi razvili jak selefijski uticaj u Bosni i Hercegovini. Na koncu, iako se selefizam ukorijenio u BiH u posljednjih 15 godina, broj sljedbenika nije tako važan kako neki mediji pokušavaju da pokažu. Slijedeće karakteristike islama u BiH podržavaju ove procjene: 1.) ekskluzivna sunijska tradicija koja vodi porijeklo iz vremena osmanske vladavine, sa jakim uticajam umjerenog islama hanefijske škole i sufijskih redova; 2) neprekinuta tradicija centralnog duhovnog autoriteta, sa dobro organiziranom ulemom ili strukturom islamskih učenjaka; 3) stoljeća koegzistiranja sa drugim svjetskim religijama i konfesijama, uključujući više od 130 godina sekularne države sa elementima vladavine prava; 4) kompatibilnost legitimnih islamskih institucija sa sekularnom državom: dobro organizirana ulema, medrese kao javno priznate srednje škole, islamske fondacije (vakufi) i (do 1946. godine) šerijatski sudovi za porodično pravo.

* Duža verzija ovog rada je prezentirana je na međunarodnoj konferenciji „Administriranje islamskih pitanja u sekularnim državama: Iskustva Jugoistočne Evrope“, Sarajevo, od. 17 do 19. aprila 2009. godine, u organizaciji Centra za napredne studije i Forum za islam u Jugoistočnoj Evropi – - ISEEF. Svi komentari i pretpostavke obuhvaćene u ovom dokumentu odražavaju mišljenje autora te se ne mogu smatrati službenim stavom organizacije za koje je on radio

1. Uvod

Bosanski muslimani duže od 500 godina njeguju hanefijsku tradiciju, slijedeći umjerenu i otvorenu verziju islama: bogatu tradicijom, tolerantnu prema drugim zajednicama i sukladnu zapadnjačkim vrijednostima. Islamski preporod u Bosni i Hercegovini, koji je započeo poslije sekularnog perioda Titove vladavine, bio je podložan radikalnim promjenama početkom rata u aprilu 1992. godine.

U onim dijelovima Bosne i Hercegovine koji su bili pod srpskim i hrvatskim snagama, 75 % bosanske teritorije bilo je „očišćeno” od muslimana, dok su džamije i drugi islamski objekti uništeni gotovo u svim slučajevima¹. Međutim, sloboda obavljanja vjerskih aktivnosti postala je gotovo neograničena na nekim teritorijama pod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine. Izvještaji navode da se nekoliko stotina afganistansko-arapskih mudžahida, ili svetih ratnika, pridružilo i borilo zajedno sa Bošnjacima tokom rata u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine. Veoma religiozni i motivirani, imajući priliku propovijedanja i slobodnog širenja propagande, oni su sa sobom donijeli specifično razumijevanje islama te pokušali indoktrinirati Bošnjake. Tako su se selefijske ideje po prvi put pojavile u većim razmjerama. Ovo strano vjerovanje bilo je drukčije od umjerene i tradicionalne verzije islama u Bosni i Hercegovini.

Tokom ovog perioda, odnosi između Bosne i Hercegovine i muslimanskog svijeta bili su na dotad nezabilježenom nivou. Povećao se broj onih koji su završili islamske studija van zemlje te je islamska literatura stizala u većim količinama. Uz to, ekonomska moć lokalnog stanovništva praktično je svedena na nulu te su strane agencije postale osnovni sponzori islamskog preporoda. Ova finansijska pomoć, koja je stizala iz zemalja Bliskog Istoka, podrivala je moć dobro organizirane i strukturne bosanske Islamske zajednice te bosanske muslimane približila vjerovanjima i praksama prihvatljivima selefijskima.²

1 Andras J. Riedlmayer. "From the axes: The past and future of Bosnia's cultural heritage"

2 Selefizam je generički termin koji predstavlja doktrinu prema kojoj su kao uzor uzeti pobožni preci, salaf, patrijarhalnog perioda ranog islama. Jedan od principa selefizma je da je islam bio idealan i kompletan tokom perioda Poslanika i njegovih prvih sljedbenika, a da su inovacije, ili bid'a, dodavane tokom kasnijih stoljeća. Ova doktrina zahtijeva preporod islamske prakse koja slični praksi Muhammedove prve zajednice. U Bosni i Hercegovini ovaj sunijski ogranak islama često se naziva vehabizmom, što je uvredljiviji termin koji mnogi sljedbenici ove tradicije ne koriste. Vehabizam se može vidjeti kao posebna orijentacija unutar selefizma. Najpuritanskije grupe u muslimanskom svijetu su selefije po orijentaciji, ali ne i vehabije

2. Bosanski tradicionalni islam protiv selefizma

Bosna i Hercegovina je 90-ih godina bila u jedinstvenoj situaciji: imala je političke i mobilizirajuće strukture potrebne za stvaranje islamske države. Ipak, nedostajao joj je kulturni okvir oko kojeg je trebalo mobilizirati društvenu potporu, kao i kontekst u kome bi se mogao razviti jak islamski društveni pokret. Islam se više koristio u nacionalističkom kontekstu, nego u smislu sve prisutnijeg pitanja koje može transformirati društvo.

Bez obzira na napore, selefijski pokret nema mnogo pristalica u Bosni i Hercegovini. Glavnina stanovništva boji se fundamentalističkog pristupa religiji. Bosanski muslimani ubrajaju se među najsekulariziranije stanovništvo na svijetu. Većinski sekularistički i evropski stav među Bosancima uzrok je sukoba sa stranim islamskim ekstremistima. Islamske radikalne grupe u prošlosti su finansirane arapskim donacijama ili pomoću nevladinih organizacija čija su sjedišta bila u Bosni i Hercegovini. Te nevladine organizacije prisutne su na Balkanu od 90-ih godina, a mnoge od njih razvile su se od konflikta u Bosni i na Kosovu. Od tada su ove organizacije razvile čitavu strukturu pristalica, koje su, izgleda, lahko iskoristavale terorističke i ekstremističke grupe.

Kao posljedica većeg broja terorističkih napada širom svijeta, situacija se dramatično promijenila policijskim upadima u arapske humanitarne organizacije. Hapšenja sumnjivih terorista alarmirala su lokalnu i međunarodnu pažnju na pojavu različitih tumačenja islama u Bosni i Hercegovini. U isto vrijeme, došlo je do značajnih promjena u nekim bliskoistočnim zemljama. Trenutno su njihove vođe i politički sistemi značajne mete međunarodnih teorističkih grupa koje su povezane sa selefijskim idejama. Ove vlasti sada su pažljivije u pogledu konačnog utroška novca koji se šalje u inozemstvo. Međutim, neophodno je biti svjestan činjenice da su radikalne mreže u potrazi za drugim izvorima finansiranja svojih aktivnosti te su pažljiviji u izbjegavanju policije i obavještajnih službi.

Domaće vlasti Bosne i Hercegovine i službena Islamska zajednica pokušavaju se suprotstaviti selefijskom uticaju. Obični vjernici vrlo često su oštri protivnici selefija i ovo može biti nesavladiva prepreka selefizmu u Bosni i Hercegovini. Možda selefijski pokret i nije naišao na značajnu podršku u Bosni i Hercegovini, jer se glavnina stanovništva boji njihovog fundamentalističkog pristupa religiji. I dalje postoji želja njegovanja tradicionalne lokalne i umjerene verzije islama. Mjere lokalnih i međunarodnih organa, kao što su upadi u nekoliko

arapskih humanitarnih organizacija, blokiranje njihovih bankovnih računa, nadgledanje sumnjivih finansijskih transakcija te zatvaranje ovih organizacija, bile su uspješne i, slijedom toga, ove organizacije primorane su naći alternativne izvore finansiranja za održavanje svojih aktivnosti. Ove mjere, zajedno sa sekularnim stavovima Bošnjaka, te dobro organizirana Islamska zajednica, koja preuzima kontrolu nad islamom u Bosni i Hercegovini od kraja rata, koji je trajao od 1992. do 1995. godine, onemogućile su širenje radikalnih ideja u Bosni i Hercegovini.

Neki sljedbenici selefizma vjerovatno su to shvatili te su počeli sa verbalnim napadima na Islamsku zajednicu. Tako je 26. oktobra 2006. godine, Imad el Husin, poznat kao Ebu Hamza, izjavio je da selefijska zajednica, uspješna u svojim metodama, zadobila mlade ljude. Naglasio je da su se članovi selefijske zajednice većinom okrenuli prema mladim ljudima te ih indoktrinirali svojom verzijom islama. Ebu Hamza je također naveo da je Islamska zajednica priznala poraz. On tvrdi da, kad god neko uđe u džamiju, on obično zatekne dvoje ili troje starijih ljudi, dok su većina prisutnih u džamijama mladi ljudi koje društvo smatra selefijama, ali koji zaista samo žele nešto novo, nešto autentično. Izjava El Husina podudarila se sa nekoliko incidenata u Bosni i Hercegovini i Sandžaku. Te incidente, agresivnim ponašanjem, izazvali su članovi selefijskog pokreta svojim ponašanjem, čime su otvoreno osporili autoritet Islamske zajednice Bosni i Hercegovini te pokušali preuzeti kontrolu nad nekim džamijama kako bi obilježili vjerske praznike na selefijski način.

3. Reakcije Islamske zajednice s ciljem kontrole selefizma

Reisu'l-ulema Mustafa Cerić reagirao je hitro na Ebu Hamzine izjave te je 8. novembra 2006. godine prezentirao Dopunjenu rezoluciju o tumačenju islama u Bosni i Hercegovini. Dr. Cerić je osudio Ebu Hamzine izjave te izjavio da nije trebao ni dolaziti u Bosnu i Hercegovinu ko god ne prihvata bosanski način prakticanja islama, niti u njoj ostati. Međutim, Rezolucija se nije eksplicitno pozvala na vehabizam. Tako je 26. januara 2007. godine magazin „Saff“ objavio komentar da je, tokom džuma-namaza 19. januara 2007. godine, imam međzliša Islamske zajednice u Zenici pročitao islamsko mišljenje (fetva) koju je donjela Islamska zajednica,

a kojom se zabranjuje predvođenje džuma-namaza bez dozvole Rijaset, najvišeg upravnog tijela Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Zbog spomenutih incidenata, reagirala je Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini i najavila da planira tražiti prisustvo policijskih snaga u blizini džamija kako bi se spriječio konflikt između selefija i lokalnog stanovništva (koje prakticira vjeru kako to propisuje i prakticira Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini). Spomenut ćemo da se Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini pismeno obratila vlastima Bosne i Hercegovine, ukazujući na činjenicu da je došlo do povećanog broja registriranih udruženja i fondacija čije se aktivnosti preklapaju sa aktivnostima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Viši funkcioneri Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini izrazili su svoju zabrinutost i od Vlade tražili hitnu reakciju.

Rijaset, Vrhovno vijeće Islamske zajednice, usvojio je i Protokol o ponašanju u džamijama, koji je trebao biti dostavljen svim imamima. Prema ovom protokolu, u džamijama se ne može ništa događati, pa čak ni u dvorištu, mimo znanja imama. Rijaset je taj pravilnik objavio u dnevnim novinama. Ako radikalne grupe nastave kršiti pravila, imami bi na raspolaganju imali i policiju. Do sada nije bilo sličnih pravilnika o ponašanju u džamijama sve do pojave problema koje su prouzrokovale vehabije. Po ovom osnovu, policija bi intervenirala u slučaju kršenja odredaba pravilnika.

Rijaset, najviše upravno tijelo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, održao je, 26. juna 2007. godine, svoju 24. sjednicu. Na toj sjednici, Rijaset je usvojio izvještaje Komisije o akaidu ili islamskoj doktrini te Komisije o fikhu ili islamskoj vjerskoj praksi. Obje komisije dobile su zadatak da obave uvid u sve udžbenike koji se koriste u školama, medresama i na islamskim fakultetima u nadležnosti Islamske zajednice da bi se utvrdio stepen primjene bosanske islamske tradicije. Naime, zadatak komisija bio je da odrede stepen primjene Rezolucije Rijaset o tumačenju islama od 27. marta 2006. godine. Komisije su zaključile da udžbenici medresa i fakulteta ne sadrže ništa što bi značajno narušilo islamsku tradiciju Bošnjaka. Međutim, tom prilikom su identificirana neka pitanja i vjerski obrazovni komitet je zadužen da poduzme daljnje mjere povodom tog pitanja. Prema medijima,³ posebno interesantna bila je diskusija o islamskoj doktrini. Rijaset

³ "Dnevni Avaz", 27. juni 2007. godine

je formirao novu komisiju koja je dobila zadatak da izradi nacrt – prema prijedlozima Komisije o akaidu – kako bi definirala osnovnu nauku islama kao osnov za očuvanje islamske tradicije Bošnjaka.

Uprkos mjerama bosanske Islamske zajednice, dr. Mustafa Cerić i dalje je potencirao pitanje selefija, tvrdeći da su Bošnjaci iznenađeni i preplašeni intenzivnom kampanjom “islamofobije” koju provode neki lokalni elektronski i pisani mediji. Prema dr. Ceriću, “očigledno je da se ovim stara ‘turska krivnja’ zamjenjuje novom – ‘vehabijskom krivnjom’”. Dr. Mustafa Cerić ponovo je izbjegao bilo kakvu vlastitu odgovornost za širenje radikalnih ideja u Bosni i Hercegovini te je ponovo okrivio medije za intenzivnu kampanju “islamofobije” koja se provodi. Kako bi se razumio stav Islamske zajednice, neophodno je komentirati nedavne događaje u Bosni i Hercegovini i drugim dijelovima regije koji su bili povod za niz članaka o selefizmu i mogućoj vezi sa terorizmom. Većina ovih članaka zasnovana je na glasinama ili recikliranjem prethodnih medijskih informacija, a ne na novim dokazima. Bh. mediji, vrlo često etnički ili politički obojeni, pokušavaju okarakterizirati selefije kao sve veću prijetnju sigurnosti ne samo Bosni i Hercegovini nego i ostatku Evrope.

Uprkos činjenici da je vodstvo Islamske zajednice očigledno zabrinuto zbog povećanog širenja stranih radikalnih ideja u Bosni i Hercegovini koje mogu potkopati njenu kontrolu nad muslimanskom zajednicom, nijedna službena institucija Islamske zajednice, zbog dva glavna razloga, neće javno priznati važnost ili prijetnju koju selefizam predstavlja u Bosni i Hercegovini ili, pak, javno osuditi ove ideje:

1. Selefizam u Bosni i Hercegovini je amalgam različitih struja koje se, ako budu tretirane oštro, mogu spojiti u jednu grupu. Ova grupa mogla bi postati moćna i gotovo zasigurno mogu je predvoditi najradikalniji elementi.

2. Službeno priznanje važnosti selefija ili rizika koji oni predstavljaju bilo bi važno dijalektično političko oružje koje se može koristiti protiv bošnjačkih interesa, osuđujući tako kompletno muslimansko društvo za ekstremizam i terorizam.

Vodstvo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini zasi-

gurno će nastaviti sa osporavanjem selefijskih ideja na tih i oprezan način, kako bi oko sebe okupilo ne samo tradicionalne bosanske vjernike muslimane, nego i dio selefijskih reformista koji se žele udaljiti od radikalnijeg krila pokreta, koji će, onda, najvjerojatnije biti izoliran od većine muslimanskog društva.

4. Trenutni status selefijskog pokreta u Bosni i Hercegovini Posljednjih godina, različiti izvori izvještavaju o broju i ponašanju članova selefijske sekte u Bosni i Hercegovini, dovodeći tako do društvenog alarmiranja i pretjerane reakcije u nekim sigurnosnim i obavještajnim agencijama.

Nedostatak ispravne statistike u vezi sa brojem sljedbenika selefijske vjerske sekte opstruirao je ozbiljnu analizu razvoja i statusa ovog pitanja u Bosni i Hercegovini. Nakon kontaktiranja lokalnih i međunarodnih službi

javne sigurnosti, islamskih učenjaka, novinara, intelektualaca i političara, može se doći do broja sljedbenika selefijskog reda u Bosni i Hercegovini koji se kreće u rasponu od 1.000 do 200.000. Varijacije u broju sljedbenika mogu se pripisati nedostatku definicije sljedbenika pokreta ili stvarnog koncepta koji definira taj pokret. Također, nedostatak službenog cenzusa i ozbiljnije studije o broju selefijskih sljedbenika, tekstovi koji su zasnovani na glasinama ili recikliranju prethodnih informacija medija, a ne na novim dokazima, posebna senzitivnost lokalnih muslimana o tom pitanju i, konačno, nedostatak znanja novinara, analitičara i osoblja međunarodne zajednice i novinara o islamu i lokalnim muslimanima, sve skupa

predstavlja ozbiljnu prepreku u namjeri prezentiranja što potpunije, ozbiljnije i profesionalnije slike.

Prvi problem s kojim se suočavamo u bilo kojoj analizi uticaja selefija u Bosni i Hercegovini jest nedostatak službenog popisa (stvarnog popisa nije bilo od 1991. godine, a niti se planira, što je posljedica političkih nesuglasica). Mnogi podaci poslije rata samo su procjene. Većina izvora, međutim, procjenjuje da Bosna i Hercegovina broji otprilike četiri miliona stanovnika. Prema podacima iz 2000. godine, ⁴ približno 48% stanovništva Bosne i Hercegovine su etnički Bošnjaci. Postoji jaka veza između bošnjačkog etničkog identiteta i religije, ilustrirane činjenicom da se 90% Bošnjaka smatra muslimanima,

⁴ CIA WORLD FACTBOOK 2000.

Kako bi se razumio stav Islamske zajednice, neophodno je komentirati nedavne događaje u Bosni i Hercegovini i drugim dijelovima regije koji su bili povod za niz članaka o selefizmu i mogućoj vezi sa terorizmom. Većina ovih članaka zasnovana je na glasinama ili recikliranjem prethodnih medijskih informacija, a ne na novim dokazima. Bh. mediji, vrlo često etnički ili politički obojeni, pokušavaju okarakterizirati selefije kao sve veću prijetnju sigurnosti ne samo Bosni i Hercegovini nego i ostatku Evrope

tako da u Bosni i Hercegovini približno ima 1, 728.000 muslimana. Ali, koliko njih su selefije?

Sagledavajući sistematski sakupljene informacije o selefijskom fenomenu u Bosni Hercegovini, autor ovog rada prezentirao je najgori mogući scenarij kako bi ocijenio mogući broj selefijskih sljedbenika. Može se procijeniti da broj sljedbenika ne prelazi 3.500. Ipak, i ovu cifru treba uzeti u obzir kao "najbolju moguću procjenu" i treba je dodatno analizirati i potkrijepiti neophodnim obrazloženjem. Tvrdnje da postoji 100.000 ili čak 400.000 vehabija u Bosni i Hercegovini (otprilike 23, 15% bošnjačke populacije), primjer su čistog senzacionalizma, čak propagande i "medijske zatrovanosti".

Iako se stav Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini konstantno smatra nejasnim, a intelektualci, učenjaci i novinari kontinuirano traže aktivan stav kako bi se pozabavila problemom selefizma, mogu se smatrati pozitivnim "zakasnjeli i stidljivi" mjere koje poduzima Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini. Odgovor Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini povećao je "šizmu" koja se primjećuje u selefijskoj zajednici u Bosni i Hercegovini od ranije. S obzirom da je, zbog problema sa finansiranjem i vodstvom, Aktivna islamska omladina prestala sa radom, došlo je do ozbiljne ideološke šizme u selefijskom pokretu. Selefizam u Bosni i Hercegovini više se ne može smatrati monolitnim. Dr. Cerić je oko sebe okupio ne samo tradicionalne muslimanske vjernike, nego i dio selefijskih reformista koji se žele distancirati od radikalnijeg krila pokreta. Radikalniji elementi selefijskog pokreta gotovo su sasvim izolirani od glavnog dijela muslimanskog društva.

Uprkos namjerama ujedinjenja selefijskog pokreta u Bosni i Hercegovini, neke vjerske vođe vide šizmu unutar selefijskog pokreta kao nepremostivu prepreku konverziji lokalnih tradicionalnih i umjerenih muslimana u selefije, dok druge vođe istog pokreta odbijaju održavanje bilo kakvih veza sa onima koji su održavali kontakte sa Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini.

Jedna grupa unutar selefijskog pokreta želi se distancirati od radikalnijih elemenata i okupiti se oko službene Islamske zajednice.

Druga je sasvim izvan kontrole Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Iako su njihov glavni cilj "misionarske" aktivnosti i strategija tihog stvaranja paralelne islamske strukture u Bosni i Hercegovini, različite web-stranice pokazuju da su ideje takfira i džihada pustile

korijen u nekim manjinskim selefijskim grupama u Bosni i Hercegovini.

Selefijski pokret u Bosni i Hercegovini trenutno se sastoji od tri glavne struje:

- Misionarska selefijska struja,
- Džihad i selefizam pro „El-Kaida“
- Tekfirski i neoharidžijski selefizam.

Misionarska selefijska struja: Ona predstavlja grupu selefijskih misionara ranije okupljenih u sada službeno zabranjenu Aktivnu islamsku omladinu (AIO), a koji su sada zastupaju umjerenije stavove i privremeno prihvataju saradnju sa Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini. Oni su, kako se čini, inicijatori nedavnih poziva na jedinstvo. Oni smatraju da su bosanske selefije i njihova dava (misionarski rad) u stanju fitne (nesklada). Iako su neki od njih na početku odbijali kontakt sa Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini, pohvalno su govorili o dr. Mustafi Ceriću, njenom vođi. Također, oštro su kritizirali bosansku neoharidžijsku grupu sa sje-

dištem u Beču, okupljenu oko Nedžada Balkana i selefijske, prodžihadske i grupe pro „El-Kaida“, okupljene oko "islamske države" (web-stranica www.islamskadrzava i paltalk room), zbog odbijanja saradnje sa drugim bosanskim muslimanima. Oni smatraju da te grupe podrivaju jedinstvo muslimana.

Bivši članovi Aktivne islamske omladine, bliski magazinu "Saff", kao što je Semir Imamović, tvrde da je saradnja sa Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini moguća ako će doprinjeti islamu i muslimanima.⁵ Ovaj krug je također podržavao potrebu dijaloga između islamskih učenjaka i vjerskih lidera drugih religija i konfesija te religijsku toleranciju, jer imaju čvrst osnov u Kur'anu i sunnetu Božijeg Poslanika, a.s. Samir Avdić, bivši član kruga oko magazina „Saff“, rekao je: "Ako terorizam znači ubijanje nevinih žena i djece i ako neko u Bosni i Hercegovini to i uradi", on bi bio prvi o tome izvjestio SIPU te osudio teroriste. Semir Imamović preporučio je da je bosanske selefiste potrebno uputiti u uljudnost prema drugim ljudima i poštivanju mišljenja drugih. „Saff“ je objavio fetve koje su izdali značajni učenjaci, Evropsko vijeće za fetve i istraživanje, kao i dio studije Abdulkarima Zaidana koja je predstavljena na zasjedanju „Rabite“ (Muslimanska svjetska liga) i Vijeća za fikh (islamsko pravo), u kojima iznosi argument

⁵ Odlomak iz izvještaja SARAJEVO DZEMAT.ORG, 4. septembar 2007.

Tvrdnje da postoji 100.000 ili čak 400.000 vehabija u Bosni i Hercegovini (otprilike 23, 15% bošnjačke populacije), primjer su čistog senzacionalizma, čak propagande i "medijske zatrovanosti"

o izdavanju dozvole za političko aktiviranje, glasanje te sudjelovanje na izborima.

Džihadski i selefizam pro „El-Kaida“: Tokom 2008. godine, „Balkancentar“, sa sjedištem u Zenici (www.balkancentar.net), pokazao je izvjesne znakove prodžihadске orijentacije. Navodno je „Balkancentar“ bio platforma tvrdolinijskom selefijskom imamu, Nusretu Imamoviću. Imamović je, izgleda, povezan sa prodžihadskom grupom „Islamska država“. Tako su, 12. decembra 2008. godine, novine bosanskih srba „Nezavisne novine“ skrenule lokalnu i međunarodnu pažnju na stavove Nusreta Imamovića o samoubilačkim napadima.

On je prezentirao stavove o ovoj temi na portalu „Put vjernika“, koji se ranije zvao „Islamska država“, u odgovoru na pitanje posjetioca portala je li grijeh staviti dinamit oko sebe i dignuti se u zrak usred grupe čafira (nevjernika). Imamović ne smatra takvo što zabranjenim, ali, ipak, u isto vrijeme, ne smatra da se to treba koristiti kao što se koriste klasična, uobičajena oružja, nego samo u izuzetnim okolnostima. Imamović je već ranije iznio svoje stavove o nasilju kao sredstvu za postizanje cilja. Također je zamolio vjernike da se predaju Allahovoj volji i slijede njegov put i odgovore na poruke i pozive, uključujući one na džihad. Imamović je takođe rekao; „Kroz džihad, osoba postiže kompletno ispunjenje i postaje šehid“, naglašavajući da je „život šehida naslavniji i najkompletniji“. Imamović je također

potaknuo odvajanje „fizičkog i onog u srcima“ od „inovatora“ koji uništavaju islam koji je protivan sunnetu i tradiciji poslanika Muhammeda. Također, kaže da su mnogi ljudi napustili pokret „čim su shvatili da je prihvatanje ovog puta opasno i uključuje određene izazove“. U svom predavanju, on neprestano podsjeća da je sudjelovanje na izborima protiv šerijata, ili islamskog prava, dok Islamska zajednica, kao glavna struja, upućuje vjernike da glasaju. Imamovićeve izjave protiv sudjelovanja na izborima mogu biti odgovor na kampanju glavne struje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i umjerenih selefista, koji upućuju vjernike da glasaju na zadnjim općinskim izborima, pogotovo u Srebrenici. Kad spominje „inovatore“, Imamović se vjerovatno poziva na glavnu struju Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i njenog vođu dr. Musta-

Mediji u Bosni i Hercegovini vrlo često su etnički i politički obojeni i pokušavaju okarakterizirati bosanski „vehabizam“ kao prijetnju sigurnosti, ne samo Bosni i Hercegovini, nego i ostatku Evrope. Kako bi to postigli, koristi se diskurs vrlo sličan onom korištenom u 90-im, s tim što je termin „islamski fundamentalizam“ zamijenjen terminom „selefizam“ ili „vehabizam“. Ovu informaciju određeni mediji redovno generaliziraju do te mjere da se tvrdi da Bosna i Hercegovina predstavlja značajnu prijetnju etnonacionalnoj sigurnosti, jer je, navodno, utočište stranih islamskih terorista.

fu Cerića. Kraj Imamovićevog govora je prikriveni napad na grupe njegovih bivših kolega, misionara selefija iz bivše Aktivne islamske omladine, koji sada imaju umjerenije stavove te prihvataju saradnju sa dr. Cerićom i Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini.

Takfirski i neoharidžijski selefizam: Prema selefijskom magazinu „Saff, Nedžad Balkan smatra se „najvišim vjerskim autoritetom“ u tekfiru (onaj koji proglašava druge muslimane nevjernicima), sa sjedištem u Sandžaku, i neoharidžijskog⁶ portala „Kelimetulhaqq“ („Riječ Istine“, koja se smatra prvom otvorenom bošnjačkom džihadskom web-stranicom). Ova stranica aktivno

promovira koncept svetog rata i širenje džihadskih videospotova i predavanja. Njegova radikalna poruka, pak, nije naišla na značajniju podršku izvan baze u Sandžaku. Uprkos tome što je Balkan ranije bio povezan sa grupom prodžihadski orijentiranih bosanskih selefija koji su se okupili oko „Islamske države“, početkom 2008. godine „Kelimetulhaqq“ objavljuje različita Balkanova predavanja koja demonstriraju njegovu umiješanost u spor sa grupom imama okupljenih oko nje. Iako je za džihad, Balkan je proglasio tekfir na Osama bin Ladenu i „El-Kaidu“ zbog navodnog propusta da se pridržavaju osnovnih učenja islama. Sudeći prema nektivnostima web-stranice „Kelimetulhaqq“ već krajem 2008. godine, moguće je gašenje te stranice. Skromna podrška van Sandžaka i unutarnji problemi u pogledu vodstva, mogu biti

jedan od razloga njenoga gašenja.

5. Zaključci i preporuke: Kako pobijediti radikalni selefizam?

1) Često se naglašava da, iako je selefizam uzео korijena u Bosni i Hercegovini u zadnjih petnaest godina, broj pristalica nije toliko veliki kao što to neki mediji pokušavaju prikazati. Primjer: Bosna i Hercegovina često se navodi kao uzor koncepta „evropskog islama“; umje-

⁶ Haridžije (arapski, havarij, doslovno: „oni koji su izišli“), opći termin koji obuhvata različite muslimane koji su, iako su prvobitno podržavali halifat četvrtog i konačnog „Rightly Guided“ halife, kasnije istog odbacili. U modernim vremenima, muslimanski učenjaci i vlade nazivali su ovim imenom terorističke grupe koje su naglašavale praksu tekfira i pravdale ubijanje nevinih ljudi. (John Esposito, „Islam the Straight Path“)

ren, miran i fleksibilan, inkarnacija ideje islamskog reformizma koji pomiruje tradicionalni islam sa modernom državnosti. Sljedeće karakteriske islama u Bosni i Hercegovini idu u prilog ove ocjene:

- Ekskluzivna sunijska tradicija koja vodi porijeklo iz vremena osmanske vladavine, sa jakim uticajam umjerenog islama hanefijske škole i sufijskih redova;
- Nprekinuta tradicija centralnog duhovnog autoriteta, sa dobro organiziranom ulemom ili strukturom islamskih učenjaka;
- Stoljeća koegzistiranja sa drugim svjetskim religijama i konfesijama, uključujući više od 130 godina sekularne države sa elementima vladavine prava;
- Kompatibilnost legitimnih islamskih institucija sa sekularnom državom: dobro organizirana ulema, medrese kao javno priznate srednje škole, islamske fondacije (vakufi) i (do 1946.godine) šerijatski sudovi za porodično pravo.

2) Dva su razloga zašto je mogući uticaj ekstremističkih autsajdera na Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini manji je nego u drugim zemljama:

- Lični razlozi: Uprkos tome što se njegov stav prema selefizmu smatra nejasnim, reisu'l-ulema Mustafa Cerić jak je vođa, koji Islamsku zajednicu drži na okupu.
- Strukturalna uređenja: Kako bi mogli raditi, budući imami moraju završiti jednu od šest medresa (islamska srednja škola), a potom i Islamski fakultet u Sarajevu.

3) Različita politička događanja u Bosni i Hercegovini i drugim dijelovima regije pokrenula su objavljivanje većeg broja članaka o "vehabizmu" i selefizmu i te mogućoj povezanosti sa terorizmom. Većina ovih tekstova bazirani su na glasinama ili recikliranju već objavljenih medijskih informacija, a ne na novim dokazima. Mediji u Bosni i Hercegovini vrlo često su etnički i politički obojeni i pokušavaju okarakterizirati bosanski "vehabizam" kao prijetnju sigurnosti, ne samo Bosni i Hercegovini, nego i ostatku Evrope. Kako bi to postigli, koristi se diskurs vrlo sličan onom korištenom u 90-im, s tim što je termin "islamski fundamentalizam" zamijenjen terminom "selefizam" ili "vehabizam". Ovu informaciju određeni mediji redovno generaliziraju do te mjere da se tvrdi da Bosna i Hercegovina predstavlja značajnu prijetnju etnonacionalnoj sigurnosti, jer je, navodno, utočište stranih islamskih terorista. Ova propaganda namjerno iskrivljuje činjenice na dva načina. Kao prvo, simptomi globalnih prijetnji sigurnosti brkaju se sa uzrocima slabosti Bosne i Hercegovine na državnom nivou, zamjenjujući navodnu podršku terorizmu na državnom nivou sa stvarnom slabošću

zemlje da bude policajac. Drugo, glavni dio bosanskog establišmenta i stanovništva naziva se radikalnim, dok su oni u stvarnosti oštri protivnici bilo kakve radikalizacije.

4) Većina izvještaja o incidentima koji se povezuju sa "vehabijama" nisu bili direktno vjerski ili etnički motivirani. Incidenti su bili rezultat sveukupnog vrlo konzervativnog/netolerantnog mentaliteta u regiji. Na njih su značajno uticale izjave značajnog dijela lokalnog vjerskog i političkog vodstva i ne mogu se direktno povezati sa bilo kakvom vrstom "tajnog muslimanskog plana" ili ograničiti na bilo koju vjersku grupu. Neki izvještaji su preuveličani, proturječni ili ih mediji čak i izmišljaju u skladu sa različitim političkim ili nacionalističkim ciljevima. Ovi izvještaji koriste se kao izvor straha od muslimana i insistiraju na tezi nemuslimanskih građana kojima su muslimani prijatnija.

5) Iako je selefizam u Bosni i Hercegovini inostrani i mali pokret unutar Bosne i Hercegovine, djelimično je uspješno regrutirao neke mlade "konvertite" iz umjerenih muslimanske tradicije u Bosni i Hercegovini. Oni počinju identificirati glavnu struju bosanskih muslimana kao lažne muslimane i čak neprijatelje. Ovo može prerasti u sve ozbiljniju i čak nasilnu konfrontaciju sa umjerenim muslimanima i nemuslimanima u Bosni i Hercegovini. Također, može imati ozbiljne posljedice za Bosnu i Hercegovinu i njene napore da očuva pluralističko društvo, kao i zakomplicirati međunarodni rat protiv terorizma, time što nudi sigurniju okolinu teroristima u tranzitu ka zapadnim odredištima. Vremenom, osim ako ovo efikasno ne zaustave domaće muslimanske strukture, izazov selefizma u Bosni i Hercegovini može imati implikacije za ostatak Evrope.

6) Možda je vodstvo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini potcijenilo selefijiski fenomen u Bosni i Hercegovini. S obzirom da su više fokusirani na politička pitanja, oni nisu pridali dovoljno pažnje ovoj temi te shvatili da neki elementi selefijskog pokreta mogu ozbiljno ugroziti autoritet službene Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i stvoriti paralelne vjerske strukture u zemlji.

7) Uprkos činjenici da se stav Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini smatra nejasnim, a intelektualci, učenjaci i novinari kontinuirano su tražili pozitivan stav suočavanja sa selefizmom, mogu se smatrati pozitivnim "zakasnele i stidljive" mjere koje je poduzela Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini. Odgovor Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini povećao je šizmu koja je primijećena u selefijskoj zajednici u Bosni i Hercegovini u prošlom mjesecu. Dr. Cerić okupio je oko sebe ne samo

tradicionalne bosanske muslimane, nego i dio selefijjskih reformista koji se žele distancirati od radikalnijeg krila pokreta. Ostalo muslimansko društvo gotovo je sasvim izoliralo radikalnije elemente selefijjske zajednice.

8) Važno je sjetiti se da se "selefijjski pokret" u Bosni i Hercegovini sastoji od nekoliko integriranih struja. Ako se prema tim strujama ophodi oštro, bez razlike, doći će do dva negativna ishoda:

- Različite struje mogu se spojiti u reakciji, reducirajući razlike koje se, onda, mogu plodonosno razviti.

- „Sljedbenici džihada i tekfira“ mogu proizvesti druge tendencije.

9) Vrijeme je važna činjenica kojom se vode radikalne grupe. Oni nemaju isti način realiziranja svojih ciljeva kao što to rade zapadne nacije. Širenje radikalnih ideja prevazilazi konačno stanje koje se gradi tokom vremena. Ako uvide da situacija nije povoljna za postizanje ciljeva, oni se pomjeraju u izolirana područja u kojima mogu praticirati svoju verziju islama i čekati pravi moment za nastavljanje svoje "misije", odnosno da ustanove Bosnu i Hercegovinu kao homogenu islamsku zemlju, zasnovanu isključivo na principima šerijata. Ovo je koncept hidžre ili migracije koje radikalne grupe povezuju sa vrstom duhovnog i fizičkog mirovanja van "korumpiranog društva" ili džahlijeta ("crnog" perioda prije islama). Ovo je vjerovatno stav nekih radikalnih grupa u Bosni i Hercegovini.

Kako bi smanjili izolaciju i moguću dalju radikalizaciju ovih elementa, ostalo muslimansko društvo mora im se probati približiti i prihvatiti ih u bosansko društvo.

10) Uprkos pobjedi u prvoj bitki, rat će biti dug. Nastavit će se sa aspiracijama na uspostavljanju paralelne islamske zajednice, kako bi se na tih i diskretan način podrivala moć službene zajednice.

11) Vjerska netolerancija u zemlji direktno odražava etničke netolerancije zato što je gotovo nemoguće identificirati vjeru na osnovu nečijeg etniciteta. Bosanski muslimani (Bošnjaci) generalno se povezuju sa islamom, bosanski Hrvati sa Rimokatoličkom crkvom, a bosanski Srbi sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Javnim obraćanjem i vjerskim govorima, u nekim zajednicama, lokalne vjerske vođe i političari doprinose netoleranciji i sve jačem nacionalističkom osjećaju. Političari i vjerske vođe koriste etničke probleme koji potiču od etničkih različitosti da bi učvrstili visoke pozicije na vlasti. I dalje imaju moć političke partije kojima dominira jedna etnička

„Selefizam je okupirao prazan prostor koji se pojavio između "akademskog islama", narodnog islama i sekularizma i laicizma dijela bosanskih muslimana.

grupa. Većina političkih partija nastavlja se identificirati sa vjerom, koja se povezuje sa predominantom etničkom grupom. Ipak, priličan broj političkih partija tvrdi da su multietničke. Određeni dio svećenstva predstavlja tvrdolinijaške političke simpatije kao "istinsku" vjersku praksu. Često je nejasna linija koja razdvaja politiku od vjere, što je naročito izraženo u vrijeme izbora, kad se vjerski govori i obredi često koriste u svrhe predizborne kampanje.

12) Dok vjerski lideri u zemlji pozdravljaju sve jači religijski osjećaj među mladima, ožiljci rata, ekonomski problemi i nedavna historija segregacije kao rezultata posleratnog povratka, u mnogim mjestim otvorili su prostor nacionalističkim strujama među mladim generacijama. Cilj toga je okrenutost protiv drugih vjerskih zajednica. Vjerska netolerancija je plodno tlo radikalnim pokretima. Politički i vjerski lideri moraju prestati sa praksom korištenja govora koji šire "mržnju i strah" među drugima. Inicijativa za razvoj multietničkog društva u Bosni i Hercegovini predstavlja način suprotstavljanja bilo kakvoj vjerskoj radikalizaciji.

13) Bosanska ulema fokusirala se na "tvrde" teološke teme, a ne bavi se pitanjem vjerskoga govora koji bi bio lahko razumljiv većini običnih muslimana te ispunio njihove potrebe. Ovaj kulturni jaz između učenjaka i običnih vjernika koriste strani radikalni pokreti da bi konvertirali lokalne muslimane. Selefizam je okupirao prazan prostor koji se pojavio između "akademskog islama", narodnog islama i sekularizma i laicizma dijela bosanskih muslimana. Suočavajući se sa „životnim“ pitanjima, bosanska ulema mora se obraćati vjernicima na njihovom jeziku da bi se suprotstavila uticaju selefija u nekim područjima i širenju pokreta u budućnosti. Moraju shvatiti koliko je važan njihov rad da bi se zaustavio ovaj proces te moraju posebno paziti na vjersko učenje prisutno u zemlji.

14) Kako bi se suočila sa mogućim dolaskom nove generacije dobro obučениh učenjaka bliskih selefijjskim idejama i onima koji završe univerzitet u nekim bliskoistočnim zemljama, hijerarhija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini mora „reciklirati“ svoje imame. Ovi imami, pogotovo oni stariji, moraju dobiti posebne instrukcije kako bi održali ideološku i vjersku debatu sa onima koji su završili studije i oko njih okupili svoju zajednicu.

15) Dobro obučeni tradicionalni bosanski učenjaci moraju "preobratiti" te vjernike koji su već zahva-

ćeni radikalnim pokretima. Posebna pažnja mora se pridati bivšim ovisnicima o drogi i kriminalcima u zatvorima koji su često meta selefijskih grupa.

16) Tradicionalni bosanski muslimani skloni su sagledavanju svijeta različitih muslimanskih realnosti i blisko se identificiraju sa svojim "nacionalnim" alternativama. Vjerski autoriteti bosanskih muslimana moraju ubijediti lokalne vjernike da i oni moraju biti tolerantni prema svim tumačenjima islama, ali da ne mogu tolerirati agresivnost i radikalizam.

17) Nadgledanje stanja mladih u Bosni i Hercegovini, nezaposlenost i razvoj socijalnih i zdravstvenih službi, uključujući centre za rehabilitaciju ovisnika o drogi, bitni su za budućnost ovog pitanja. Lokalne i međunarodne vlasti i organizacije moraju razviti kulturne i društvene programe da bi se mogli suprotstaviti radikalnim pokretima. Bilo kakva vrsta aktivnosti mladih, pogotovo onih koje posjećuju tinejdžeri iz različitih zemalja i različitih vjerskih pozadina, način su da se izbjegne da ih regrutiraju selefije. Ekonomski i društveni razvoj u zemlji i integracije u euroatlanske strukture veoma su važni za poraz selefijskog pokreta u zemlji.

18) Opasnost da radikalne organizacije regrutiraju bošnjačku omladinu veća je vani nego u Bosni i Hercegovini. U zapadnim zemljama ovi tinejdžeri gube svoje kulturne korijene, identitet i porodične strukture i stoga su lahka meta radikalnih grupa. Njihovi roditelji nisu u stanju ponuditi im kulturne i duhovne upute, a njihove zajednice nemaju imame moderne i demokratske orijentacije. Nepovezani sa tolerantnim tradicijama zemalja porijekla njihovih familija, ovi tinejdžeri podložni su inozemnoj propagandi i predavanjima koja nose poruku uskogrude i mrziteljske interpretacije islama. Dva su razloga zašto konvertiranje bošnjačke dijasporu nosi rizik:

- oni mogu biti izvor finansiranja lokalnim selefijama te
- mogu postati selefijski misionari u Bosni i Hercegovini.

19) Važno je ojačati vezu između Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i bošnjačke dijasporu i, također, Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i lokalnih vlasti zemalja u kojima je prisutna bošnjačka dijaspora.

20) Postoji bliska vjerska, historijska i kulturološka veza između Bošnjaka i Turske. Turska ima dugoročnu

Kako bi se suočila sa mogućim dolaskom nove generacije dobro obučениh učenjaka bliskih selefijskim idejama i onima koji završe univerzitete u nekim bliskoistočnim zemljama, hijerarhija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini mora „reciklirati” svoje imame

politiku modernizacije te je pokazala da su sukladni islam i modernost. Kao sekularna demokratska država sa ekonomijom slobodnog tržišta, Turska prenosi ključne zapadne koncepte i vrijednosti Bliskom Istoku, Transkafkazu i Centralnoj Aziji. Turska je živi dokaz da se muslimanske i zapadne vrijednosti mogu kombinirati unutar sekularnog i demokratskog sistema. Historijske

veze između bošnjačkog naroda i Turske mogu poslužiti kao jak branik od drugih "inozemnih" uticaja koji dolaze iz zemalja Bliskog Istoka, konsolidirajući tradicionalnu verziju islama i izbjegavajući širenje radikalnih ideja. Ukratko, ovaj uticaj je značajan za budući pravac i duh islama u Bosni i Hercegovini.

21) Većina informacija sakupljenih do sada zasniva se na recikliranju vijesti ili širenju glasina iz predrasuda bez dalje potvrde. Selefizam je vrlo osjetljivo pitanje u Bosni i Hercegovini, tako da se skupljanje informacija o selefizmu u Bosni i Hercegovini mora uraditi pažljivo, uz svo dužno poštivanje procedura i slobode vjere. Osoblje potrebno za rad sa ovim osjetljivim pitanjem mora imati adekvatnu obuku i znanje o temi da bi se izbjeglo nerazumijevanje i pogrešne interpretacije. Na osnovu vlastitog iskustva, autor ovog izlaganja potvrđuje da će se na ovaj način dobiti informacije koje predstavljaju originalno razmišljanje o stvarnoj slici Islamske zajednice u zemlji, a ne "recikliranje već objavljenog". Ovi napori pridonijeli bi obaranju predrasuda i nerazumijevanja koje predstavljaju prepreku dobrom obavljanju poslova, dopunjavanju informacija i davanju šanse organizaciji da adekvatno nadgleda i ocijeni evoluciju ovog fenomena.

22) Ovo, također, potvrđuje da lokalni vjernici – ako im se pristupi s poštivanjem, ozbiljno i profesionalno, poštujući i interesujući se za njihovu kulturu, religiju i tradiciju – mogu biti pouzdan izvor informacija o radikalnim strujama u muslimanskim zajednicama. Osim napora u ime običnih lokalnih muslimana, koji su vrlo često oštri protivnici selefizma, članovi Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini mogu zaista biti nepremostiva prepreka selefizmu u Bosni i Hercegovini.

Prijevod

Arneta Bećirović-Zimić

Integration and Security Perspective of the Administration of Islamic affairs in Secular States: the Case of B&H

Juan Carlos Antunez

Juan Carlos Antunez

For more than 500 years Bosnian Muslims have maintained the *Hanafi* tradition, following a moderate and open minded version of Islam, tolerant of other communities and compatible with western values. The Islamic revival in BiH, which began after the secularist Tito period, underwent radical changes from the beginning of the war in April 1992. It is reported that several hundred *Mujahidin* joined with and fought along side Bosniacs during the 1992-5 war in BiH. Highly religious and motivated, some foreign fighters brought a specific understanding of Islam with them and they tried to indoctrinate those ideas into Bosniac minds, having the opportunity to preach and spread propaganda freely. Thus the *Salafi* ideas surfaced for the first time on a wider scale. This foreign creed was totally different from the moderate and traditional version of Islam in BiH.

BiH in the 1990s was in a unique situation: it had the political and mobilizing structures in place for the spreading of a different interpretation of Islam. Nevertheless, it lacked the cultural framework around which to mobilize social support. Nor did it have a context in which to develop a strong *Salafi* stream in BiH. Eventually, although *Salafism* has taken root in BiH for the last fifteen years, the number of its followers is not as important as some media try to show. The following features of Islam in BiH support this assessment: 1) The exclusive Sunni tradition reaching back to Ottoman times with strong influence from the moderate *Hanafi* Law School and Sufi orders; 2) The unbroken tradition of a central spiritual authority with a well-organized *Ulama* or Islamic scholars structure; 3) Centuries of co-existence with other world religions and confessions including more than 130 years in a secular state with rule-of-law elements; and 4) Compatibility of the legitimate Islamic institutions with the secular state: a well-organized *Ulama*, *Madrasas* as publicly recognized secondary schools, Islamic foundations (*Waqfs*) and (until 1946) *Sharia*-courts for family law.

حافظ مسلمو البوسنة على مذهبهم الحنفي أكثر من 500 سنة، متبعين الإسلام المعتدل والمتسامح مع الطوائف الأخرى والمنسجم مع القيم الغربية. إن تجدد ازدهار الإسلام الذي بدأ مع نهاية عهد تيتو العلماني، مر منذ بداية الحرب في أبريل 1992 عبر تغيرات راديكالية. يدور الحديث حول بضعة مئات من المجاهدين الذين التحقوا بالبشانقة وقاتلوا معهم أثناء الحرب في البوسنة والهرسك في الفترة من 1992 إلى 1995. جلب بعض المقاتلين الأجانب المتدينين جدا والمتحمسين فهما خاصا للإسلام، وحاولوا زرع تلك الأفكار في عقول البشانقة، إذ كانوا يتمتعون بحرية الدعوة ونشر الدعايات. هكذا، ولأول مرة، انتشرت الأفكار السلفية بشكل واسع. كان هذا الأسلوب الغريب من الاعتقاد مختلفا تماما عن نمط الإسلام المعتدل والتقليدي في البوسنة والهرسك.

عاشت البوسنة والهرسك في التسعينيات من القرن الماضي حالة فريدة: ظهرت هياكل سياسية وحركية تعمل على نشر فهم مختلف للإسلام، ولكن رغم ذلك، كان ينقصها المحور الثقافي الذي يمكن أن تستنفر حوله تأييد المجتمع. ولم يكن لديها أيضا قرائن تستطيع بها تطوير تأثير سلفي قوي في البوسنة والهرسك. وأخيرا، وبالرغم من أن السلفية في السنوات الخمس عشرة الأخيرة مدت جذورها في البوسنة والهرسك، إلا أن عدد أتباعها ليس مؤثرا بالصورة التي تحاول بعض وسائل الإعلام إظهارها. وتؤيد هذا التقييم خصائص الإسلام الآتية في البوسنة والهرسك: 1) التراث السني الخالص الممتد من العهد العثماني والتأثير القوي للمذهب الحنفي المعتدل والطرق الصوفية؛ 2) ثبات السلطة الدينية التقليدية والتنظيم القوي لفئة العلماء؛ 3) قرون مديدة من التعايش مع الأديان العالمية الأخرى بما في ذلك 130 سنة من التعايش مع الدولة العلمانية المتميزة بعناصر سيادة القانون؛ 4) انسجام المؤسسات الإسلامية المشروعة مع الدولة العلمانية: التنظيم الجيد لفئة العلماء، والمدارس الإسلامية باعتبارها مؤسسات معترف بها للتعليم الثانوي، ومؤسسة الوقف، والمحاكم الشرعية التي يرجع إليها في قضايا القانون الأسري (أغلقت سنة 1946).